

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, fakss: 67244074, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2019. gada 1.oktobris

Nr.1-13/1

**Latvijas Republikas
Satversmes tiesai**
Jura Alunāna ielā 1
Rīga, LV-1010

Pieteikuma iesniedzējs:
Latvijas Republikas tiesībsargs
Baznīcas ielā 25
Rīgā, LV-1010

Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto aktu
Latvijas Republikas Ministru kabinets
Brīvības bulvāris 36
Rīga, LV-1050

Pieteikums

par Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumu Nr. 913 "Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni" 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam

Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumu Nr. 913 "Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni" (turpmāk – Noteikumi Nr. 913) 2. punkts noteic, ka garantētais minimālais ienākumu līmenis personai ir 53 *euro* mēnesī (turpmāk – apstrīdētā norma).

[1] Tiesībsarga likuma 13. panta 8. punkts nosaka, ka, pildot šajā likumā noteiktās funkcijas un uzdevumus, tiesībsargam ir tiesības iesniegt pieteikumu par lietas ierosināšanu Satversmes tiesā, ja iestāde, kas izdevusi apstrīdamo aktu, nav tiesībsarga norādītajā termiņā novērsusi konstatētos trūkumus.

Satversmes tiesas likuma 17. panta pirmās daļas 8. punkts noteic, ka tiesības iesniegt pieteikumu par lietas ierosināšanu par (...) citu normatīvo aktu vai to daļu atbilstību augstāka juridiska spēka tiesību normām (aktiem) (..) ir tiesībsargam, ja institūcija vai amatpersona, kas izdevusi apstrīdēto aktu, nav tiesībsarga norādītajā termiņā novērsusi konstatētos trūkumus.

No minētām tiesību normām izriet, ka vienīgais priekšnoteikums pieteikuma iesniegšanai Satversmes tiesā ir, ka tiesībsargam visupirms ir jāvērtē pie institūcijas vai amatpersonas, kas izdevusi apstrīdamo aktu, un jānorāda termiņš konstatēto trūkumu novēršanai¹.

Tiesībsargs 2019. gada 12. aprīlī Ministru kabinetam nosūtīja vēstuli Nr.1-8/5 "Par Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumu Nr. 913 "Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni" 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam", kurā norādīja, ka Noteikumu Nr.913 2.punkts, kas noteic, ka garantētais minimālais ienākumu līmenis personai ir 53 *euro* mēnesī, neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. un 109. pantam (skatīt pielikumā). Tiesībsargs aicināja Ministru kabinetu līdz 2019. gada 12. jūnijam novērst konstatētos trūkumus un noteikt garantēto minimālo ienākumu līmeni atbilstoši Satversmei.

Ministru kabinets 2019. gada 10. jūnija vēstulē Nr. 18/TA-715/2529 "Par garantētā minimālā ienākumu līmeņa un trūcīgas personas ienākumu līmeņa apmēru" informēja tiesībsargu, ka Labklājības ministrija ir sagatavojusi un iesniegusi Ministru kabinetā politikas plānošanas dokumentu "Plāns minimālo ienākumu līmeņa pilnveidošanai 2020.-2021. gadam" (turpmāk – Plāns).² Plāns paredz no 2021. gada palielināt garantēto minimālo ienākumu līmeni un noteikt to 99 *euro* mēnesī jeb 20 % no ienākumu mediānas pirmajai personai, pārējām personām mājāsaimniecībā piemērojot koeficientu 0,7, kas veido 69 *euro* mēnesī (skatīt pielikumā). Tāpat Ministru kabinets norāda, ka 2019. gada 15. maijā Labklājības ministrija un Latvijas Pašvaldību savienība vienojās no 2020. gada 1. janvāra GMI līmeni paaugstināt no līdzšinējiem 53 *euro* uz 64 *euro*. Attiecīgs Ministru kabineta noteikumu projekts Ministru kabinetā iesniegts 2019. gada 8. augustā un izskatīts 2019. gada 1. oktobrī³.

Lai gan valdība atzīst nepieciešamību paaugstināt minimālo ienākumu līmeņus, tomēr šim pasākumam tā ir piešķirusi tikai deklaratīvu raksturu. Par to liecina līdzšinējā valsts rīcība gadu no gada Plānu minimālo ienākumu līmeņa pilnveidošanai atstājot bez turpmākas virzības⁴. Tiesībsargam nav pārliecības, ka arī 2019. gadā panāktās vienošanās un Plāna apstiprināšana Ministru kabinetā rezultēsies ar grozījumiem normatīvajos aktos, tostarp arī grozījumiem apstrīdētajā normā.

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka likumdevēja un tiesībsarga mijiedarbībai jābūt vērstai uz to, lai efektīvi labotu cilvēktiesību jomā konstatētās normatīvo tiesību aktu nepilnības⁵.

Ņemot vērā, ka Ministru kabinets noteiktajā termiņā nav novērsis Noteikumu Nr.913 2. punktā konstatēto trūkumu, tiesībsargs atzīst par nepieciešamu iesniegt pieteikumu Satversmes tiesā.

¹ Satversmes tiesas 2014. gada 23. aprīļa spriedums lietā Nr. 2013-15-01, 17. punkts. Latvijas Vēstnesis, 82 (5142), 28.04.2014.

² Plāns minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.-2021.gadam. Apstiprināts ar Ministru kabineta 2019. gada 22. augusta rīkojumu Nr. 408. Latvijas Vēstnesis, 173 (6512), 26.08.2019. <https://likumi.lv/ta/id/308914>

³ Noteikumu projekts "Grozījums Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumos Nr. 913 "Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni"". Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40476136&mode=mk&date=2019-10-01>

⁴ Plāna projekts "Plāns minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2018. - 2020. gadam". Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40415197>

⁵ Satversmes tiesas 2010. gada 20. decembra spriedums lietā Nr. 2010-44-01, 14.1. punkts. Latvijas Vēstnesis, 202 (4394), 22.12.2010.

Lietas faktisko apstākļu izklāsts

[2] Kā viens no būtiskiem lielumiem, kas ietekmē visnabadzīgāko Latvijas iedzīvotāju ikdienu, ir atzīmējams valdības noteiktais garantēto minimālo ienākumu (turpmāk – GMI) līmenis, kas ir noteikts 53 *euro* mēnesī vienai personai.

Saskaņā ar Labklājības ministrijas statistiku 2017. gadā pabalstu GMI līmeņa nodrošināšanai (turpmāk – GMI pabalsts) saņēma 25 823 personas (15 962 ģimenes), no tām 5953 bija bērni, 3659 cilvēki ar invaliditāti un 2997 pensijas vecuma cilvēki⁶. 2018. gadā GMI pabalstu saņēma 20 878 personas (13 659 ģimenes) no tām 4316 bija bērni, 3407 cilvēki ar invaliditāti un 2986 pensijas vecuma cilvēki.⁷ Tādējādi secināms, ka apmēram puse no GMI pabalsta saņēmējiem iekļaujas sociāli mazaizsargāto personu lokā (attiecināmi 2017. gadā – 12 609, 2018. gadā – 10 709 personas).

Jāteic, ka lielākā daļa GMI pabalsta saņēmēju ir darbspējīgas personas (2017. gadā – 13 214, 2018. gadā – 10 169 personas), taču to starpā ir gan nodarbinātas personas (2017. gadā – 2313, 2018. gadā – 1767 personas), gan personas, kuras atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā (2017. gadā – 615, 2018. gadā – 475 personas).⁸

Tiesībsargs uzskata, ka apstrīdētā norma neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. un 109. pantam.

Pieteikuma juridiskais pamatojums

[3] Satversmes 1.pants noteic: “Latvija ir neatkarīga demokrātiska republika.” Savukārt Satversmes 109.pants noteic: “Ikvienam ir tiesības uz sociālo nodrošinājumu vecuma, darbnespējas, bezdarba un citos likumā noteiktajos gadījumos.”

Satversmes ievada ceturtajā rindkopā Latvija sevi definē kā demokrātisku, tiesisku, sociāli atbildīgu un nacionālu valsti, kas balstās uz cilvēka cieņu un brīvību, atzīst un aizsargā cilvēka pamattiesības un ciena mazākumtautības.

Tas, ka Latvija ir sociāli atbildīga valsts, no vienas puses izriet no Satversmes 8. nodaļas kopumā, taču, no otras puses, sociāli atbildīgas valsts princips ir ietverts arī Satversmes 1. pantā lietotajā demokrātijas jēdzienā (plašākā nozīmē).⁹

Sociāli atbildīgas valsts mērķis ir sabiedrībā izlīdzināt būtiskākās sociālās atšķirības un katrai iedzīvotāju grupai nodrošināt atbilstošu dzīves standartu.¹⁰

No sociāli atbildīgas valsts principa izriet valsts pienākums izveidot ilgtspējīgu un sabalansētu politiku sabiedrības labklājības nodrošināšanai.¹¹ Sociāli atbildīgas valsts princips ietver:

⁶ Pārskati par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību novada/republikas pilsētas pašvaldībā 2017. gadā, 3.1.3. tabula Pieejams: <http://www.lm.gov.lv/lv/publikacijas-petijumi-un-statistika/statistika/valsts-statistika-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-joma/gada-dati/0-par-2017-gadu>

⁷ Pārskati par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību novada/republikas pilsētas pašvaldībā 2018. gadā, 3.1.3. tabula Pieejams: <http://www.lm.gov.lv/lv/publikacijas-petijumi-un-statistika/statistika/valsts-statistika-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-joma/gada-dati/par-2018-gadu>

⁸ Pārskati par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību novada/republikas pilsētas pašvaldībā 2017. un 2018. gadā, 3.1.3. tabula. Pieejams: <http://www.lm.gov.lv/lv/publikacijas-petijumi-un-statistika/statistika/valsts-statistika-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-joma/gada-dati>

⁹ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014. 211.lpp.

¹⁰ Satversmes tiesas 2006. gada 2. novembra spriedums lietā Nr.2006-07-01, 18. punkts. Latvijas Vēstnesis, 177, 07.11.2006.

¹¹ Satversmes tiesas 2010. gada 15. marta spriedums lietā Nr. 2009-44-01, 22. punkts. Latvijas Vēstnesis, 43 (4235), 17.03.2010.

- 1) valsts pienākumu nodrošināt cilvēka cienīgu dzīves līmeni, kas ietver sociālās palīdzības, pamatpalpojumu, kā arī izglītības, veselības un sociālās aprūpes, kultūras iestāžu nodrošināšanu;
- 2) valsts pienākumu nodrošināt aizsardzību sociālā riska gadījumā;
- 3) valsts pienākumu rūpēties par sociālo taisnīgumu, kas ietver rūpes par sociālo atšķirību izlīdzināšanu, vājāko aizsardzību un iespēju vienlīdzību;
- 4) cilvēka saistību ar sabiedrību, kas ietver arī cilvēka pienākumus pret citiem cilvēkiem.¹²

Pienākums nodrošināt cilvēka cienīgu dzīves līmeni visupirms ietver sevī valsts pienākumu nodrošināt sociālo palīdzību. Sociālai palīdzībai jābūt tādai, kas nodrošina vismaz cilvēka cienīgas eksistences minimālos priekšnoteikumus. Absolūtais minimums būtu pārtika, apģērbs, mājoklis un medicīniskā palīdzība, kas nepieciešami elementārai izdzīvošanas garantēšanai jebkuram cilvēkam. Pie šī minimuma būtu pieskaitāma arī pamatzglītības nodrošināšana. Taču ar cilvēka cienīgas eksistences minimālajiem priekšnoteikumiem nedrīkst saprast apstākļus, kas nepieciešami tikai “kailai izdzīvošanai”.¹³

Valsts pienākums nodrošināt cilvēka cienīgu dzīves līmeni izriet arī no ANO Vispārējās cilvēktiesību deklarācijas 25. pantā un ANO Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām (turpmāk – Pakts) 11. pantā garantētajām tiesībām uz atbilstošu dzīves līmeni. Minētās normas noteic, ka katram cilvēkam ir tiesības uz tādu dzīves līmeni, tostarp uzturu, apģērbu, mājokli, medicīnisko aprūpi un sociālajiem pakalpojumiem, kas nepieciešami viņa un viņa ģimenes veselībai un labklājībai. Tiesības uz atbilstošu dzīves līmeni ietver arī to, ka ikvienam jābūt iespējai cilvēka cienīgā veidā nodrošināt savas pamatvajadzības.

ANO Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja ir norādījusi, ka nesenā pagātnē nabadzība bieži vien tika definēta kā nepietiekami ienākumi, lai iegādātos minimālu preču un pakalpojumu grozu. Šodien šis termins parasti tiek saprasts plašāk kā pamata iespēju trūkums dzīvot cieņpilnu dzīvi. Šī definīcija atzīst nabadzības plašākās iezīmes, piemēram, badu, sliktu izglītību, diskrimināciju, neaizsargātību un sociālo atstumtību.¹⁴

Arī Satversmes tiesa ir norādījusi, ka sociālās drošības pasākumiem ir ne tikai ekonomiskā funkcija – aizstāt ienākumu zudumu, bet arī sociālā funkcija – nodrošināt indivīdu iespējas saglabāt pilnvērtīga sabiedrības locekļa statusu.¹⁵

Viens no sociāli atbildīgas valsts principa elementiem ir arī valsts pienākums rūpēties par sociālo taisnīgumu, kas ietver rūpes par sociālo atšķirību izlīdzināšanu un vājāko aizsardzību un iespēju vienlīdzību.¹⁶ Sociālo atšķirību izlīdzinājums nozīmē materiālo un daļēji nemateriālo labumu pārdali no turīgākajiem par labu trūcīgajiem, jo sociāli atbildīga

¹² Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014. 214.lpp.

¹³ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014. 216.-217.lpp.

¹⁴ Poverty and the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, 10 May 2001 Committee on Economic, Social and Cultural Rights, Twenty-fifth session. Geneva, 23 April – 11 May 2001, UN Document: E/C.12/2001/10. Pieejams: <https://www.escr-net.org/resources/poverty-and-international-covenant-economic-social-and-cultural-rights-10-may-2001>

¹⁵ Satversmes tiesas 2002. gada 19. marta spriedums lietā Nr. 2001-12-01, secinājumu daļas 3.1.3. punkts. Latvijas Vēstnesis, 44, 20.03.2002.

¹⁶ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014. 219.lpp.

valsts atbalsta vājos un ierobežo stipros.¹⁷ Sociālais taisnīgums savukārt prasa valstij rūpēties par iespēju vienlīdzības nodrošināšanu. Tas nozīmē, ka valstij jā rūpējas, lai visiem tiktu radīti vienlīdzīgi apstākļi materiālu un nemateriālu labumu iegūšanā. Iespēju vienlīdzības nodrošināšanas kontekstā īpašai nozīmīgi ir nodrošināt vienlīdzīgas iespējas iegūt izglītību un vienlīdzīgas iespējas izvēlēties nodarbinātību.¹⁸

No iepriekš minētā izriet, ka sociāli atbildīgas valsts pienākums ir izveidot tādu sociālās palīdzības sistēmu, kas nodrošina cilvēka cienīgas dzīves līmeni, tādā līmenī, kas ļauj cilvēkam pilnvērtīgi iekļauties sabiedrībā. Nabadzība rada sociālo atstumtību. Resursu trūkuma dēļ cilvēkam ir ierobežota pieeja kultūras un sporta pasākumiem, izglītībai, savukārt izglītības trūkums var būt par cēloni bezdarbam vai mazapmaksātam darbam. Tāpat resursu trūkums ierobežo pieeju veselības aprūpes pakalpojumiem. Tādējādi cilvēks nespēj piekļūt precēm un pakalpojumiem, nespēj īstenot savas tiesības vienlīdzīgi ar pārējo sabiedrību.

Satversmes tiesas praksē ir nostiprināta atziņa, ka, izvērtējot tiesību normu atbilstību tiem tiesību principiem, kas izriet no Satversmes 1.pantā noteiktajām valsts konstitucionālajām pamatvērtībām, jāņem vērā, ka šo principu izpaušme dažādās tiesību jomās var atšķirties¹⁹. Gadījumos, kad vienlaikus apstrīdēta kādu sociālo tiesību jomā izdotu normu atbilstība gan no Satversmes 1. panta izrietošajiem principiem, gan arī Satversmes 109. pantam, atbilstība Satversmes 1. pantam parasti tiek vērtēta kopsakarā ar Satversmes 109. pantu.²⁰

[4] Lai gan līdz šim Satversmes tiesā nav skatītas lietas par sociālo palīdzību, taču Satversmes tiesa ir atzinusi, ka arī sociālā palīdzība ietilpst Satversmes 109. pantā ietvertajā sociālā nodrošinājuma jēdzienā.²¹

Satversmes tiesa ir norādījusi, ka sociālās tiesības ir ļoti nozīmīgas, taču vienlaikus īpašas un atšķirīgas cilvēktiesības, jo šo tiesību īstenošana ir atkarīga no katras valsts ekonomiskās situācijas un pieejamiem resursiem, t.i., tā ir tieši saistīta ar katras valsts iespējām. Tādēļ arī starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos sociālās tiesības ir formulētas kā vispārīgi valsts pienākumi, atstājot dalībvalstīm plašas izvēles iespējas šo tiesību realizācijā. Turklāt valstij ir piešķirama plaša rīcības brīvība, veidojot savu sociālās drošības sistēmu.²² Lēmumi šajā jomā parasti vairāk atkarīgi nevis no juridiskiem, bet politiskiem apsvērumiem, kas savukārt atkarīgi no likumdevēja priekšstata par valsts sociālo pakalpojumu sniegšanas principiem, valsts ekonomiskās situācijas un sabiedrības vai kādas tās daļas īpašas nepieciešamības pēc valsts palīdzības vai atbalsta.²³

Sociālo tiesību īstenošanas jomā likumdevējam nevar izvirzīt tikpat stingras prasības kā attiecībā uz tā neiejaukšanos personas pilsonisko un politisko tiesību īstenošanā. Tomēr

¹⁷ E.Levits Par veselības aprūpes reformas plānu, kas paredz izslēgt no veselības aprūpes sistēmas valsts trūcīgākos iedzīvotājus. Konstitucionālās politikas seminārs. Semināra materiālu krājums. Bīriņi, 2012., 39.lpp.

¹⁸ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014. 220.lpp.

¹⁹ Satversmes tiesas 2011. gada 19. decembra spriedums lietā Nr. 2011-03-01, 15. punkts. Latvijas Vēstnesis, 200 (4598), 21.12.2011.

²⁰ Satversmes tiesas 2011. gada 19. decembra spriedums lietā Nr. 2011-03-01, 15. punkts. Latvijas Vēstnesis, 200 (4598), 21.12.2011.

²¹ Satversmes tiesas 2006. gada 11. decembra spriedums lietā Nr.2006-10-03, 20.1. punkts. Latvijas Vēstnesis, 201 (3569), 19.12.2006.

²² Satversmes tiesas 2011. gada 17. februāra spriedums lietā Nr. 2010-20-0106, 10. punkts. Latvijas Vēstnesis, 29 (4427), 22.02.2011.

²³ Satversmes tiesas 2006. gada 8. novembra spriedums lietā Nr. 2006-04-01, 16. punkts. Latvijas Vēstnesis, 183 (3551), 15.11.2006.

tas apstākļi, ka Satversmē ekonomiskās, sociālās un kultūras tiesības ir garantētas, noteic zināmas likumdevēja rīcības brīvības robežas arī šajā jomā.²⁴

[5] Valstij attiecībā uz tiesībām uz sociālo nodrošinājumu tāpat kā citu pamattiesību jomā ir trīs veida pienākumi: gan respektēt, gan aizsargāt, gan arī nodrošināt personas tiesības.²⁵ Sociālo tiesību jomā īpaša nozīme ir tam, vai valsts ar savu pozitīvo rīcību spēj nodrošināt personai no konkrētas pamattiesības izrietošo individuālo vajadzību apmierināšanu.²⁶

Kritēriji, pēc kuriem vērtējama tiesību normas atbilstība pamattiesībām uz sociālo nodrošinājumu, var atšķirties atkarībā no tā, vai konkrētā norma ierobežo personai piešķirtās tiesības vai arī nosaka valsts pozitīvo pienākumu izpildi²⁷.

Tiesībsarga ieskatā, apstrīdētās normas atbilstība Satversmei ir vērtējama caur valsts pozitīvā pienākuma prizmu.

Vērtējot, vai valsts ir izpildījusi pozitīvos pienākumus, kas tai izriet no personas sociālajām pamattiesībām, ir jāpārbauda, vai: 1) likumdevējs veicis pasākumus, lai nodrošinātu personām iespēju īstenot sociālās tiesības; 2) šie pasākumi veikti pienācīgi, proti, vai personām ir nodrošināta iespēja īstenot savas sociālās tiesības vismaz minimālā apmērā; 3) ir ievēroti vispārējie tiesību principi²⁸.

[5.1] Vērtējot, vai likumdevējs ir veicis pasākumus, lai nodrošinātu personām iespēju īstenot sociālās tiesības, jāatzīmē, ka likumdevējs ir izveidojis sociālās drošības sistēmu, kurā ietilpst sociālā apdrošināšana un sociālā palīdzība. Tiesības saņemt sociālo palīdzību ir konkretizētas likumā "Par sociālo drošību" un Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā (turpmāk – Palīdzības likums).

Likuma "Par sociālo drošību" 11. pants noteic, ka personai, kura saviem spēkiem nespēj nodrošināt sevi vai pārvarēt īpašas dzīves grūtības un kura nesaņem ne no viena cita pietiekamu palīdzību, ir tiesības uz personisku un materiālu palīdzību, kas atbilst tās vajadzībām, dod iespēju pašpalīdzībai un veicina tās iesaistīšanos sabiedrības dzīvē.

Savukārt Palīdzības likuma 32. pantā ir definēts sociālās palīdzības mērķis, proti, tās mērķis ir sniegt materiālu atbalstu trūcīgām, maznodrošinātām un krīzes situācijā nonākušām ģimenēm (personām), lai nodrošinātu to pamatvajadzības un veicinātu darbspējīgo personu līdzdarbību savas situācijas uzlabošanā. Pamatvajadzības Palīdzības likuma izpratnē ir ēdiens, apģērbs, mājoklis, veselības aprūpe, obligātā izglītība.

Palīdzības likuma 35. panta pirmā daļa noteic, ka pašvaldība no pamatbudžeta izmaksā pabalstu garantētā minimālā ienākuma līmeņa nodrošināšanai un dzīvokļa pabalstu. Pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai minētā likuma izpratnē ir naudas un mantiskais pabalsts vai naudas vai mantiskais pabalsts, ko piešķir ģimenēm vai atsevišķi dzīvojošām personām, kuras objektīvu apstākļu dēļ negūst pietiekamus ienākumus un kuras atzītas par trūcīgām. Šis pabalsts nodrošina katram ģimenes loceklim garantēto minimālo ienākumu līmeni.

²⁴ Satversmes tiesas 2006. gada 8. novembra spriedums lietā Nr. 2006-04-01, 16. punkts. Latvijas Vēstnesis, 183 (3551), 15.11.2006.

²⁵ Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2009-43-01, 24. punkts. Latvijas Vēstnesis, 201 (4187), 22.12.2009.

²⁶ Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2009-43-01, 24. punkts. Latvijas Vēstnesis, 201 (4187), 22.12.2009.

²⁷ Satversmes tiesas 2011. gada 19. decembra spriedums lietā Nr. 2011-03-01, 15. punkts. Latvijas Vēstnesis, 200 (4598), 21.12.2011.

²⁸ Satversmes tiesas 2006. gada 11. decembra spriedums lietā Nr. 2006-10-03, 16.1. punkts. Latvijas Vēstnesis, 201 (3569), 19.12.2006.

Tādējādi var secināt, ka likumdevējs ir nodrošinājis trūcīgām personām iespēju saņemt materiālu atbalstu sociālās palīdzības veidā (GMI pabalsts un dzīvokļa pabalsts) pamatvajadzību nodrošināšanai.

Palīdzības likuma 36. panta pirmā daļa noteic, ka garantēto minimālo ienākumu līmeni nosaka un katru gadu saistībā ar gadskārtējā valsts budžeta likuma projektu pārskata Ministru kabinets.

Tātad likumdevējs ir deleģējis Ministru kabinetam noteikt GMI līmeni, kā arī katru gadu saistībā ar gadskārtējā valsts budžeta likuma projektu to pārskatīt. Saskaņā ar Noteikumu Nr. 913 2. punktu no 2018. gada 1. janvāra GMI līmenis personai ir 53 *euro* mēnesī.²⁹ Savukārt no 2013. gada līdz 2017. gadam GMI līmenis bija noteikts 49,80 *euro* apmērā³⁰.

No Ministru kabineta noteikumu projekta anotācijas izriet, ka atbilstoši Ministru kabineta deleģējumam, Labklājības ministrija vienojoties ar Latvijas Pašvaldību savienību katru gadu pārskata GMI līmeni. 2017. gada 23. oktobrī notika Labklājības ministrijas un Latvijas Pašvaldību savienības sarunas, kurās puses panāca vienošanos no 2018. gada 1. janvāra noteikt GMI līmeni 53 *euro* personai mēnesī, kā arī virzīt priekšlikumus grozījumiem likumā, palielinot darbaspējīgo klientu (..) iesaisti darba un sociālo prasmju saglabāšanas, atjaunošanas un apgūšanas pasākumos (..). Ņemot vērā, ka GMI pabalsta mērķis galvenokārt ir nodrošināt vajadzību pēc pārtikas, tad tika ņemts vērā inflācijas pieaugums pārtikai un bezalkoholiskajiem dzērieniem laika periodā no 2012. gada decembra līdz 2017. gada jūlijam.³¹

Lai nodrošinātu iespēju saņemt ienākumus vismaz GMI līmeņa apmērā, trūcīgām personām tiek izmaksāts GMI pabalsts. GMI pabalstu aprēķina kā starpību starp Ministru kabineta vai pašvaldības noteikto GMI līmeni katram ģimenes loceklim un trūcīgās ģimenes (personas) kopējiem ienākumiem.³²

Saskaņā ar Labklājības ministrijas datiem vidējais GMI pabalsta apmērs 2018. gadā bija 42,22 *euro* mēnesī, savukārt 2017. gadā un 2016. gadā attiecīgi 38,62 *euro* un 37,69 *euro* mēnesī. Līdz ar to var pieņemt, ka GMI pabalsta saņēmēju vidējie ienākumi 2018. gadā bija 10,78 *euro* mēnesī, bet 2017. gadā un 2016. gadā attiecīgi – 11,18 *euro* un 12,11 *euro*.³³

Tādējādi var secināt, ka, paredzot GMI pabalstu un nodrošinot personai ienākumus vismaz GMI līmenī, valsts formāli ir izpildījusi savu pozitīvo pienākumu sniegt sociālo palīdzību trūcīgām personām.

[5.2] Vērtējot, vai pasākumi sociālo tiesību īstenošanai, kas ir nostiprināti Noteikumu Nr. 913 2. punktā, ir veikti pienācīgi, ir jāņem vērā Satversmes tiesas paustās atziņas. Proti, sociālo tiesību jomā valsts pozitīvo pienākumu pamatkodolā ietilpst tikai tādas sociālās

²⁹ Ministru kabineta 2017. gada 12. decembra noteikumi Nr. 731 "Grozījums Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumos Nr. 913 "Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni"". Latvijas Vēstnesis, 248 (6075), 14.12.2017.

³⁰ Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumi Nr. 913 "Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni" redakcijā, kas bija spēkā līdz 2017. gada 31. decembrim. Latvijas Vēstnesis, 203, 28.12.2012.

³¹ Ministru kabineta noteikumu projekta „Grozījumi 2012. gada 18. decembra noteikumos Nr. 913 "Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni"" sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40441003>

³² Ministru kabineta 2009. gada 17. jūnija noteikumi Nr. 550 "Kārtība, kādā aprēķināms, piešķirams, izmaksājams pabalsts garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai un slēdzama vienošanās par līdzdarbību". Latvijas Vēstnesis, 97 (4083), 26.06.2009.

³³ Pārskati par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību novada/republikas pilsētas pašvaldībā 2016., 2017. un 2018. gadā. 3.1.3. tabula. Pieejams: <http://www.lm.gov.lv/lv/publikacijas-petijumi-un-statistika/statistika/valsts-statistika-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-joma/gada-dati>

palīdzības nodrošināšana, kas tiek garantēta pat tad, ja persona nav veikusi sociālās apdrošināšanas iemaksas³⁴. Satversmes tiesa ir norādījusi, ka Satversme neparedz personas tiesības uz noteiktu pabalsta apmēru, taču vienlaikus ir atzinusi, ka personai ir tiesības uz sociālo nodrošinājumu vismaz minimālā apmērā³⁵.

Tomēr šis pienākums nenozīmē to, ka valstij jānodrošina pilnīga personas aprūpe. Satversmes tiesa, atsaucoties uz profesoru Reinholdu Cipeliusu (*Reinhold Zippelius*), ir norādījusi, ka cilvēkā slēpjas ar pašcieņu cieši saistīta vajadzība pēc patstāvības, ka cilvēks vairāk bauda paša iegūto nekā piešķirto un ka totāla aprūpe ir pretēja cilvēka dabai. Līdz ar to sociālā palīdzība tiek nodrošināta tikai tad, ja palīdzības meklētājs nespēj palīdzēt pats sev un nevar iegūt palīdzību no piederīgajiem.³⁶

Tāpat valstij ir regulāri jāseko sniegtā sociālā nodrošinājuma apmēra pietiekamībai, lai garantētu, ka atbalsta saņēmēji var atļauties preces un pakalpojumus, kas tiem nepieciešami savu tiesību īstenošanai. Līdz ar to valstij ir pienākums periodiski pārskatīt sociālā nodrošinājuma apmēru.³⁷ Sociālā nodrošinājuma apmēra periodiskas pārskatīšanas mērķis ir novērst to, ka varētu pazemināties iedzīvotāju labklājība.³⁸

Tādējādi ir nepieciešams noskaidrot:

- 1) vai valdības noteiktais GMI līmenis ir pietiekams, lai persona varētu nodrošināt savas pamatvajadzības;
- 2) vai valsts ir periodiski pārskatījusi GMI līmeni, novēršot iedzīvotāju labklājības samazināšanos.

[5.2.1] Apstrīdētā norma noteic, ka kopš 2018. gada 1. janvāra GMI līmenis personai ir 53 *euro* apmērā.

Jāatzīmē, ka Noteikumu Nr. 913 3. punkts noteic, ka pašvaldība ir tiesīga noteikt citu garantēto minimālo ienākumu līmeni dažādām iedzīvotāju grupām (piemēram, bērniem, personām ar invaliditāti, pensijas vecuma personām), kas nav zemāks par šo noteikumu 2.punktā minēto ienākumu līmeni un nepārsniedz normatīvajos aktos par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu noteikto ienākumu līmeni (128,06 *euro*).

Saskaņā ar Labklājības ministrijas statistiku 2018. gadā tiesības noteikt lielāku GMI līmeni vismaz vienai no sociāli mazaizsargāto iedzīvotāju grupām izmantoja apmēram 22 procenti pašvaldību (26 no 119 pašvaldībām). Pašvaldības izvēlējās noteikt paaugstinātu GMI līmeni robežās no 55 *euro* līdz 130 *euro*. Tikai sešas pašvaldības ir izmantojušas tiesības GMI līmeni sociāli mazaizsargāto iedzīvotāju grupām noteikt trūcīgas personas ienākumu līmenī (128 *euro*), bet divas pašvaldības GMI līmeni ir noteikušas pat augstāku kā valdības pilnvarojumā atļauts, proti, 129 *euro* un 130 *euro* apmērā.³⁹ Lai gan pašvaldībām ir dotas tiesības paaugstināt GMI līmeni, tomēr jāatzīst, ka arī pašvaldību noteiktais GMI līmenis aizvien ir salīdzinoši zems.

³⁴ Satversmes tiesas 2011. gada 19. decembra spriedums lietā Nr. 2011-03-01, 15.3. punkts. Latvijas Vēstnesis, 200 (4598), 21.12.2011.

³⁵ Satversmes tiesas 2006. gada 11. decembra spriedums lietā Nr. 2006-10-03, 22.2. punkts. Latvijas Vēstnesis, 201 (3569), 19.12.2006.

³⁶ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. Ievads. I nodaļa. Vispārējie noteikumi. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2014. 216.lpp.

³⁷ Satversmes tiesas 2009. gada 26. novembra spriedums lietā Nr. 2009-08-01, 15. punkts. Latvijas Vēstnesis, 187 (4173), 27.11.2009.

³⁸ Satversmes tiesas 2007. gada 8. jūnija spriedums lietā Nr. 2007-01-01, 26. punkts. Latvijas Vēstnesis, 95 (3671), 14.06.2007.

³⁹ Pārskati par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību novada/republikas pilsētas pašvaldībā 2018. gadā. 3.1.3. tabula. Pieejams: <http://www.lm.gov.lv/lv/publikacijas-petijumi-un-statistika/statistika/valsts-statistika-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-joma/gada-dati/par-2018-gadu>

Tā kā GMI līmeni valdības noteiktajā apmērā joprojām nodrošina lielākā daļa (93 no 119) pašvaldību, turpmāk tiks analizēts tikai valdības noteiktais GMI līmenis (53 *euro*).

Kā jau iepriekš tika norādīts, sociālās palīdzības mērķis ir sniegt personai materiālu atbalstu pamatvajadzību (ēdiens, apģērbs, mājoklis, veselības aprūpe, obligātā izglītība) nodrošināšanai.

Attiecībā uz Latvijas iedzīvotāju vajadzībām konstatējams sekojošais. Eiropas Komisijas finansētā projektā “Eiropas Budžeta paraugu tīkls” tika pētīts pārtikas patēriņa grozs Latvijas galvaspilsētā 2015. gadā⁴⁰. Pētījumā konstatēts, ka mēneša budžets, kas vajadzīgs veselīgam uzturam Latvijā, ir 153 *euro* vienai personai un 574 *euro* ģimenei, kurā ir divi pieaugušie un divi bērni. Ja ņem vērā arī budžetu, kas nepieciešams citām pārtikas funkcijām (ēšana ārpus mājas, svētki u. c.), tad kopējais ikmēneša pārtikas budžets sasniedz 192 *euro* vienai personai un 794 *euro* ģimenei, kurā ir divi pieaugušie un divi bērni. Pētījumā Eiropas Komisija cita starpā konstatēja neatbilstību starp pārtikas patēriņa groza izmaksām un lielākās daļas Latvijas iedzīvotāju ienākumiem, kā arī atzīst: “Ņemot vērā, ka vidējā mēneša darba alga pēc nodokļu nomaksas ir 575 *euro* (2014. gada 4. ceturksnis), ģimenei, kurā ir viens vecāks un divi bērni, būtu jāiztērē 69 % no kopējiem mājsaimniecības ienākumiem, lai atļautos veselīgas pārtikas grozu.”⁴¹ No iepriekš minētā izriet, ka vienai personai tikai veselīgam uzturam vien ir nepieciešami 153 *euro*, t.i., apmēram trīs reizes vairāk par valdības noteikto minimumu (53 *euro*).

Bez GMI pabalsta trūcīgai personai ir tiesības saņemt arī citus sociālās palīdzības pabalstus – dzīvokļa pabalstu un pašvaldības brīvās iniciatīvas pabalstus, piemēram, pabalstus veselības aprūpei un izglītības ieguvei.

Lai gan dzīvokļa pabalsts ir uzskatāms par obligāti izmaksājamo pašvaldības pabalstu, tā apmēra, izmaksas kārtības un personu, kuras ir tiesīgas saņemt šo pabalstu, noteikšana ir pilnībā atstāta pašvaldību kompetencē, līdz ar to pašvaldībām nav vienotas pieejas dzīvokļa pabalsta reglamentēšanā. Vairākums pašvaldību dzīvokļu pabalstu izmaksā tikai apkures sezonā, līdz ar to tas nenodrošina ikmēneša atbalstu mājokļa nodrošināšanā, kas ir īpaši svarīgi trūcīgām un maznodrošinātām personām. Arī valdība atzīst, ka dzīvokļa pabalsta apmērs un tā piešķiršanas kritēriji katrā pašvaldībā ir atšķirīgi, tādējādi iedzīvotāji atrodas nevienlīdzīgā situācijā, risinot ar mājokļa izdevumiem saistītos jautājumus⁴².

Saskaņā ar Labklājības ministrijas datiem, 2018. gadā dzīvokļa pabalsts vienai ģimenei (mājsaimniecībai) tika izmaksāts 277 *euro*, savukārt vienai personai – 179 *euro* gadā.⁴³

⁴⁰ Eiropas Komisijas finansēta projekta “Eiropas Budžeta paraugu tīkls” mērķis ir visās ES dalībvalstīs izstrādāt starptautiski salīdzināmus budžeta paraugus - preču un pakalpojumu grozi, kas nepieciešami, lai atsevišķa mājsaimniecība sev nodrošinātu pieņemamu dzīves līmeni noteiktā valstī, reģionā vai pilsētā. Budžeta paraugi, kuru sagatavošanā izmantota vienota metodika, var palīdzēt ES dalībvalstīm izstrādāt atbilstošus ienākumu atbalsta pasākumus un veicināt savstarpēju mācīšanos un paraugprakses apmaiņu. Plašāka informācija par šo projektu un pilni valstu ziņojumi ir atrodami Eiropas Komisijas tīmekļa vietnē: <http://europa.eu/!CC79TD>; Kopsavilkums par Latviju. Pieejams: <https://publications.europa.eu/lv/publication-detail/-/publication/ac74af15-b82f-11e5-8d3c-01aa75ed71a1/language-lv>

⁴¹ Kopsavilkums par Latviju. Pieejams: <https://publications.europa.eu/lv/publication-detail/-/publication/ac74af15-b82f-11e5-8d3c-01aa75ed71a1/language-lv>

⁴² Ministru kabineta 2014. gada 30. oktobra rīkojums Nr. 619 “Par koncepciju “Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu””. Latvijas Vēstnesis, 216 (5276), 31.10.2014.

⁴³ Pašvaldības 2018. gadā dzīvokļu pabalstam izlietoja 14,9 milj. *euro*, nodrošinot atbalstu ar mājokļa uzturēšanu saistīto izdevumu apmaksā 53 705 trūcīgām un maznodrošinātām ģimenēm (82 986 trūcīgām un maznodrošinātām personām). Pārskati par sociālajiem pakalpojumiem un sociālo palīdzību novada/republikas pilsētas pašvaldībā 2018. gadā. 3.1.4. tabula. Pieejams:

Saskaņā ar statistikas datiem 2018. gadā mājokļa izdevumi vidēji bija 150 *euro* mēnesī uz vienu mājsaimniecību. Mājsaimniecībām, kas ir mājokļus izdevumi par dzīvesvietu bija vidēji 162 *euro* mēnesī, bet Rīgā ievērojami vairāk – 241 *euro* mēnesī. 2018. gadā tikai 24,4 % mājsaimniecību nebija grūtību segt mājokļa izdevumus. Mājokļa izdevumu segšana bija nedaudz apgrūtināša 47,6 % mājsaimniecību. Šo izdevumu segšana ļoti apgrūtināša bija 28,0 % mājsaimniecību. Vislielākās grūtības segt mājokļa izdevumus bija senioriem vecumā no 65 gadiem un nepilnām ģimenēm (viens pieaugušais ar bērniem), attiecīgi – 46 un 35,6 %.⁴⁴

Tiesībsargs ir konstatējis, ka tieši mājokļa uzturēšanas izdevumus iedzīvotāji uzskata par visbūtiskākajiem, kas noteikti ir apmaksājami. Lai nosegtu šos izdevumus, daļa iedzīvotāju nevar atļauties pienācīgu uzturu un veselības aprūpes pakalpojumus, tai skaitā iegādāties nepieciešamās zāles.⁴⁵

Attiecībā uz veselības aprūpei mērķētiem pašvaldības pabalstiem, jāņem vērā kopējās tendences veselības aprūpē, proti, lai gan veselības aprūpes sistēma personai garantē iespējas saņemt valsts apmaksātus veselības aprūpes pakalpojumus, paredzot trūcīgām personām atbrīvojumu no pacienta līdzmaksājumiem, vienlaikus jāatzīmē, ka Latvijā pacientu tiešie maksājumi, salīdzinājumā ar Eiropas Savienības valstu vidējiem rādītājiem, ir ļoti augsti⁴⁶, kas negatīvi ietekmē veselības aprūpes pakalpojumu pieejamību un pacientu līdzestību ārstēšanas procesā. Slikts veselības stāvoklis un tā pašvērtējums tieši korelē ar mazākiem mājsaimniecību ienākumiem.⁴⁷ Pasaules veselības organizācija ir secinājusi, ka Latvijā 2013. gadā 13 % mājsaimniecību saskārās ar katastrofāliem personīgajiem maksājumiem, un 4 % mājsaimniecību pēc šādiem maksājumiem nonāca nabadzībā vai vēl lielākā nabadzībā; vēl 4 % mājsaimniecību nonāca stāvoklī, kurā tām draudēja nabadzības risks. Pats lielākais katastrofālo izdevumu cēlonis visās mājsaimniecībās ir zāles.⁴⁸ Minētais norāda uz to, ka, lai gan veselības aprūpes pakalpojumu apmaksā ir paredzēta gan valsts, gan pašvaldības iesaiste, tās apjoms nav pietiekams, līdz ar to iedzīvotāji ir spiesti par veselības maksājumiem maksāt paši vai atteikties no pakalpojuma. Turklāt jāatzīmē, ka liela daļa⁴⁹ GMI pabalsta saņēmēju ir cilvēki ar invaliditāti un pensijas vecuma cilvēki, kuriem bez tādām pamatvajadzībām kā

<http://www.lm.gov.lv/lv/publikacijas-petijumi-un-statistika/statistika/valsts-statistika-socialo-pakalpojumu-un-socialas-palidzibas-joma/gada-dati/par-2018-gadu>

⁴⁴ 2018. gadā mājokļa izdevumi vidēji 150 eiro mēnesī. Centrālā statistikas pārvalde. 07.03.2019. Pieejams: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/socialie-procesi/majokla-apstakli/meklet-tema/2610-majokla-uzturesanas-izdevumi-2018-gada>

⁴⁵ Latvijas Republikas tiesībsarga 2018. gada 17. oktobra vēstule Nr. 124 “Par tiesībsarga redzējumu par 2019. gada valsts budžeta prioritātēm cilvēktiesību jomā”. Pieejama: <http://www.tiesibsargs.lv/news/lv/tiesibsargs-iezime-nabadzibas-esenci-valsti>

⁴⁶ Latvijā 2018. gadā pacientu tiešie maksājumi bija uz pusi lielāki kā vidēji Eiropas Savienībā, attiecīgi 41,8 % un 20 %. OECD dati. Pieejami: <https://data.oecd.org/healthres/health-spending.htm> [06.09.2019.]

⁴⁷ Sabiedrības veselības pamatnostādnes 2014. – 2020. gadam. Pieejams: <http://polsis.mk.gov.lv/documents/4965>; Ministru kabineta 2017. gada 7. augusta rīkojums Nr. 394 “Par konceptuālo ziņojumu “Par veselības aprūpes sistēmas reformu””. Latvijas Vēstnesis, 157 (5984), 09.08.2017.

⁴⁸ Ziņojums par Latviju “Vai iedzīvotāji var atļauties maksāt par veselības aprūpi?” Pasaules veselības organizācija. 2019. Pieejams:

http://www.vm.gov.lv/lv/aktualitates/preses_relizes/5988_pvo_eksperts_atbalsta_veselibas_ministres_acin_ajumu_palieli

Atbilstoši ziņojumā dotajai definīcijai mājsaimniecības ar katastrofāliem personīgajiem maksājumiem ir tās, kas par veselību tērē vairāk nekā 40 % no līdzekļiem, ko tās var atļauties. Tās ir mājsaimniecības, kas pēc personīgo maksājumu veikšanas ir nonākušas nabadzībā (jo to maksāts spēja ir izsmelta) vai vēl lielākā nabadzībā (jo to maksāts spēja bija izsmelta vēl pirms personīgo maksājumu veikšanas par veselību).

⁴⁹ 2017. gadā 25 % no GMI pabalsta saņēmējiem bija cilvēki ar invaliditāti un pensijas vecuma cilvēki, 2018. gadā – 30 % no pabalsta saņēmējiem. Labklājības ministrijas dati.

ēdiens, apģērbs un mājoklis ir nepieciešams plašāks veselības aprūpes pakalpojumu klāsts, lai novērstu vai mazinātu veselības stāvokļa pasliktināšanos.⁵⁰

Attiecībā uz izdevumiem izglītības ieguvei jāatzīmē, ka bez valsts ieguldījuma vecākiem ir jānodrošina individuālie mācību piederumi, kas paredzēti izglītojamā personiskai lietošanai, piemēram, kancelejas piederumi, sporta tērps, maiņas apavi u.c.⁵¹ Liela daļa pašvaldību trūcīgām personām ir paredzējusi simbolisku pabalstu izglītības ieguvei, parasti vienreiz gadā pirms skolas gada uzsākšanas. Tomēr jāņem vērā arī tas, ka mācību gads ilgst 9 mēnešus un minētās vajadzības mācību gada laikā var rasties atkārtoti, tādējādi tās būtu sedzamas no personas ienākumiem. Tāpat jāatzīmē, ka bērnu iesaiste ārpuskolas pulciņos, mūzikas, mākslas skolā, sporta nodarbībās, kas arī ir būtiskas bērna attīstībai, ir jāapmaksā vecākiem.

No minētā ir secināms, ka, lai gan personai ir pieejams pašvaldības atbalsts pamatvajadzību nodrošināšanai, tomēr personai objektīvi rodas izdevumi, kas saistīti ar mājokli, veselības aprūpi vai izglītības iegūšanu. Personai savu iespēju robežās ir jālīdzdarbojas, sedzot izdevumus par mājokli, veselības aprūpes pakalpojumiem un izglītības iegūšanu.

Ņemot vērā iepriekš minēto, secināms, ka GMI līmeņa mērķis ir sniegt materiālo atbalstu ēdiena un apģērba nodrošināšanai, kā arī daļēji – mājokļa, veselības aprūpes un obligātās izglītības nodrošināšanai. Šo vajadzību apmierināšanai valstī noteiktais GMI līmenis atvēl naudas līdzekļus 1,77 *euro* dienā. Tas ir pielīdzināms Pasaules Bankas atzītajam absolūtās nabadzības līmenim (USD 1,90 dienā). Šis lielums atspoguļo iedzīvotāju nabadzības novērtējumu valstīs ar zemiem ienākumiem⁵². Savukārt, lai atspoguļotu nabadzības novērtējumu salīdzinoši bagātākām valstīm, Pasaules Banka izmanto nabadzības līmeņa rādītājus ar augstāku vērtību: valstīs ar vidēji zemu ienākuma līmeni nabadzības robežas vērtība, kas balstīta uz vajadzību novērtējumu šajās valstīs, ir USD 3,20 vienai personai dienā; nabadzības robežas vērtība valstīs ar vidēji augstu ienākumu līmeni – USD 5,50; savukārt valstīs ar augstu ienākumu līmeni – USD 21,70.⁵³ Jāatzīmē, ka Latvija saskaņā ar Pasaules Bankas novērtējumu ir atzīta par valsti ar augstiem ienākumiem.⁵⁴ Tādējādi, pamatojoties uz Pasaules Bankas izvērtējumu, Latvijā nabadzības robežvērtība būtu 19,79 *euro* dienā jeb 594 *euro* mēnesī.⁵⁵

2013. / 2014. gadā veiktajā pētījumā tika novērots, ka vairākums respondentu (56,2 % Sociālā dienesta klientu) nespēj pilnvērtīgi nodrošināt veselības pakalpojumus, pārtikas iegādi, mājokļa komunālos un īres maksājumus.⁵⁶

⁵⁰ Satversmes tiesas 2012. gada 21. jūnija spriedums lietā Nr. 2011-20-01, 12.3. punkts. Latvijas Vēstnesis, 98 (4701), 22.06.2012.

⁵¹ Pieņemts vēsturisks lēmums izglītības bez maksas jautājumā. Pieejams: <http://www.tiesibsargs.lv/news/lv/pienemts-vesturisks-lemums-izglitibas-bez-maksas-jautajuma> [06.09.2019.]

⁵² Piemēram, Afganistāna, Tadžikistāna, lielākā daļa Āfrikas valstu. <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519>

⁵³ Pasaules Bankas kopsavilkums par nabadzību. 03.04.2019. Pieejams: <http://www.worldbank.org/en/topic/poverty/overview>; Poverty and Shared Prosperity 2018. Piecing Together the Poverty Puzzle. Pieejams: <https://www.worldbank.org/en/publication/poverty-and-shared-prosperity>

⁵⁴ World Bank Country and Lending Groups. Pieejams: <https://datahelpdesk.worldbank.org/knowledgebase/articles/906519>

⁵⁵ Saskaņā ar Latvija Bankas 2019. gada 12. septembra valūtas kursu USD 1 ir 0,91 *euro*. Pieejams: <https://www.bank.lv/statistika/dati-statistika/valutu-kursi/aktualie>

⁵⁶ Pētījums „Sākotnējās ietekmes (*Ex-ante*) novērtējums par iecerētajām strukturālajām reformām sociālās palīdzības politikas jomā”. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/lv/index.php?option=com_content&view=article&id=81487

Iepriekš minētais liecina, ka valdības noteiktais GMI līmenis nav pietiekams, lai vismaz daļēji nodrošinātu pamatvajadzības. Šajā sakarā jāatzīmē, ka, lai gan Latvija sevi ir atzinusi par sociāli atbildīgu valsti, tomēr pieņem, ka GMI līmenis ir pietiekams un cilvēka cienīgs, ja tas ir nodrošināts absolūtās nabadzības līmenī. Ar līdzekļiem absolūtās nabadzības līmenī 2018. gadā bija jāiztiek 20 878 jeb apmēram 1 procentam Latvijas iedzīvotāju⁵⁷. Tiesībsarga ieskatā, valsts rīcība, nodrošinot cilvēka pamatvajadzības līmeni, kas tuvs absolūtās nabadzības līmenim, ko parasti attiecina uz visnabadzīgākajām valstīm, nevis valstīm ar augstu ienākumu līmeni, valstīm, kas atzīst un ievēro cilvēktiesības, liek apšaubīt Latvijas atbilstību sociāli atbildīgas valsts standartiem.

Jau pirms pieciem gadiem, 2014. gadā koncepcijā “Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu” (turpmāk – Koncepcija) tika norādīts, ka Latvijā jau vairāk nekā desmit gadus saglabājās relatīvi augsts nabadzības risks, jo iedzīvotāju minimālie ienākumi gan no algota darba (nodokļi, atalgojums u.c.), gan sociālās aizsardzības sistēmas (garantētais minimālā ienākuma līmenis, valsts sociālā nodrošinājuma pabalsts u.c.) nav pietiekami, lai mazinātu nabadzību valstī. Sociālās drošības sistēmas ietvaros ne valsts, ne pašvaldību sociālie transferti nav pietiekami mērķēti, lai trūcīgajiem iedzīvotājiem novērstu nabadzības risku un mazinātu nabadzības dziļumu. Pēc valsts un pašvaldību sociālo transfertu saņemšanas 96,9 procentos gadījumu nabadzīgākie iedzīvotāji (1.kvintile ar vidējiem ienākumiem 111,88 *euro* uz vienu mājsaimniecības locekli mēnesī) aizvien atrodas uz nabadzības riska robežas. Tas liecina, ka sociālo transfertu apmēri ir nepietiekami, lai mazinātu iedzīvotāju nabadzību.⁵⁸

GMI līmenis netiek pamatots ar konkrētiem aprēķiniem vai noteiktiem indikatoriem, bet to nosaka normatīvajos aktos, iepriekš politiski vienojoties starp Labklājības ministrijas un Latvijas Pašvaldību savienības vadību. GMI līmenis kopš 2004. gada pakāpeniski pieauga, bet 2013. gadā iepriekšminētās institūcijas vienojās GMI līmeni samazināt līdz 2008. / 2009. gada līmenim.⁵⁹

Arī starptautiskās institūcijas ir norādījušas uz sociālās palīdzības pabalstu nepietiekamību. Proti, Eiropas Sociālo tiesību komiteja, 2017. gada nogalē skatot Latvijas Republikas valdības ziņojumu par Pārskatītās Eiropas sociālās hartas 3., 11., 12., 13., 14. un 30. panta īstenošanu, secināja, ka situācija Latvijā neatbilst Hartas 30. pantam⁶⁰, jo nav pienācīgas vispārējas un saskaņotas pieejas cīņai ar nabadzību un sociālo atstumtību.⁶¹

Arī Eiropas Komisija 2019. gada ziņojumā par Latviju ir norādījusi, ka sociālās palīdzības pabalsti joprojām ir zemi, un to ietekme uz lielās nabadzības un nevienlīdzības mazināšanu ir minimāla.⁶²

Iepriekš minētais norāda uz to, ka GMI līmenis 53 *euro* nav pietiekams, ko ir atzinusi arī valdība savos politikas plānošanas dokumentos.

[5.2.2] Tā kā iepriekš tika secināts, ka GMI līmenis nav pietiekams, ir nepieciešams noskaidrot, vai valsts ir periodiski ir pārskatījusi GMI līmeni, novēršot iedzīvotāju labklājības samazināšanos.

⁵⁷ 2018.gada sākumā Latvijā bija 1 934 379 iedzīvotāji. ISG010. Iedzīvotāju skaits, tā izmaiņas un dabiskās kustības galvenie rādītāji. CSP. Pieejams: http://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/iedz/iedz_iedzskaits_ikgad/?tablelist=true

⁵⁸ Ministru kabineta 2014. gada 30. oktobra rīkojums Nr. 619 “Par koncepciju “Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu””. Latvijas Vēstnesis, 216 (5276), 31.10.2014.

⁵⁹ Koncepcija „Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu” (informatīvā daļa). Pieejama: <http://polsis.mk.gov.lv/documents/5031>

⁶⁰ Pārskatītās Eiropas Sociālās hartas 30.pants noteic tiesības uz aizsardzību pret trūkumu un sociālo nevienlīdzību. Likums “Par Pārskatīto Eiropas Sociālo hartu”. Latvijas Vēstnesis, 40 (4846), 26.02.2013.

⁶¹ Eiropas Sociālo tiesību komitejas 2017.gada 8.decembra secinājumi. Pieejams: <https://bit.ly/2v1ldQf>

⁶² Eiropas Komisijas dienestu darba dokuments. 2019. gada ziņojums par Latviju. Brisele, 27.2.2019., SWD(2019) 1013 final. Pieejams: <https://bit.ly/2Kwvb6l>

Vērtējot periodiskas pārskatīšanas pienākuma nodrošināšanu, ir aplūkojams, kā vēsturiski ir mainījies GMI līmenis. Proti:

Periods	GMI līmenis <i>latos</i>	GMI līmenis <i>euro</i>
01.01.2004. - 31.12.2004. ⁶³	18	25,61
01.01.2005. – 31.12.2005.	21	29,88
01.01.2006. – 31.12.2006.	24	34,15
01.01.2007. – 31.12.2008.	27	38,42
01.01.2009. – 30.09.2009. ⁶⁴	37	52,65
01.10.2009. – 31.12.2012. ⁶⁵	40 (pilngadīgai personai) 45 (bērnam)	56,91 64,03
01.01.2013. – 31.12.2017. ⁶⁶	35	49,80
01.01.2018. – līdz šim brīdim	-	53

Kā liecina iepriekš minētais, no 2004. gada līdz 2009. gadam Ministru kabinets regulāri pārskatīja GMI līmeni. Tomēr arī šajā laika periodā GMI līmenis ir vērtēts kā nepietiekams⁶⁷.

Periodā no 2009. gada līdz 2012. gadam ekonomiskās lejupslīdes apstākļos GMI līmenis tika paaugstināts ar mērķi nodrošināt lielāku atbalstu personām augoša bezdarba apstākļos, kā arī bērniem.⁶⁸ Turklāt GMI līmeņa nodrošināšanai tika paredzēts līdzfinansējums no valsts budžeta⁶⁹.

Savukārt 2013.gadā GMI līmenis tika samazināts no 40 (bērniem 45) *latiem* uz 35 *latiem* jeb 49,80 *euro*. Noteikumu projekta anotācijā norādīts, ka MK noteikumu projekta mērķis ir līdzsvarot pašvaldību finanšu iespējas, nodrošinot GMI pabalsta izmaksu situācijā, kad tiek pārtraukts valsts līdzfinansējums, kā arī palielinot pašvaldību atbildību iedzīvotāju sociālo vajadzību nodrošināšanā. Vienlaikus tiek noteikts, ka šis sociālā nodrošinājuma līmenis nevar būt zemāks par Pasaules Bankas ierosināto absolūtās nabadzības līmeni – 2,15 USD dienā, ko Pasaules Banka piedāvā piemērot Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīs.⁷⁰ Tā kā no 2013.gada tika pārtraukta valsts līdzfinansējuma piešķiršana pašvaldībām, tad pēc būtības GMI līmenis tika samazināts viena iemesla dēļ – samazināt negatīvo ietekmi uz pašvaldības budžetu.

⁶³ Ministru kabineta 2003. gada 9. decembra noteikumi Nr. 693 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni un pabalsta apmēru garantētā minimālā ienākumu līmeņa nodrošināšanai” (spēkā no 2004. gada 1. janvāra līdz 2009. gada 30. septembrim). <https://likumi.lv/ta/id/82047/redakcijas-datums/2009/01/01>

⁶⁴ Ministru kabineta 2009. gada 22. septembra noteikumi Nr. 1070 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni” (spēkā no 2009. gada 1. oktobra līdz 2009. gada 31. decembrim). <https://likumi.lv/ta/id/198283>

⁶⁵ Ministru kabineta 2009. gada 22. septembra noteikumi Nr. 1070 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni” (spēkā no 2009. gada 1. oktobra līdz 2009. gada 30. novembrim). <https://likumi.lv/ta/id/198283>; Ministru kabineta 2009. gada 15. decembra noteikumi Nr. 1489 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni” (piemērojami no 2009. gada 1. decembra līdz 2012. gada 31. decembrim). <https://likumi.lv/ta/id/202500>

⁶⁶ Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumi Nr. 913 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni” (spēkā no 2013. gada 1. janvāra). <https://likumi.lv/ta/id/253731>

⁶⁷ Ministru kabineta noteikumu projekta “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni” anotācija. Pieejama: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40143857>

⁶⁸ Ministru kabineta noteikumu projekta “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni” anotācija. Pieejama: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40143857>

⁶⁹ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums, 22. punkts. <https://likumi.lv/ta/id/68488#p-313709>

⁷⁰ Ministru kabineta noteikumu projekta “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejama: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40267162>

Jāatzīmē, ka GMI līmenis 35 *latu* jeb 49,80 *euro* apmērā saglabājās no 2013. gada 1. janvāra līdz 2017. gada 31. decembrim, t.i., piecus gadus. Savukārt kopš 2018. gada saskaņā ar Labklājības ministrijas un Latvijas Pašvaldību savienības vienošanos GMI līmenis ir noteikts 53 *euro* apmērā. Tiesībsargs jau pirms noteikumu pieņemšanas Labklājības ministrijai norādīja, ka piedāvātais GMI līmeņa palielinājums par 3,20 *euro* ir nepietiekams un neatbilstošs pašreizējai sociāli ekonomiskajai situācijai, kā arī starptautiskajam cilvēktiesību standartam. Šāds GMI līmenis nenodrošina cilvēka cienīgus dzīves apstākļus un nav uzskatāms par pietiekamu, lai apmierinātu pat personas pamatvajadzības.⁷¹

Līdz ar to secināms, ka GMI līmenis ir bijis nemainīgs 5 gadus (no 2013. – 2017. gadam), turklāt arī tā paaugstināšana par 3,20 *euro* mēnesī (jeb 10 *euro* centiem dienā) nav bijusi pietiekama.

Ministru kabinets, apstiprinot koncepciju uzdeva Labklājības ministrijai un labklājības ministram:

- 1) līdz 2015. gada 1. jūlijam iesniegt Ministru kabinetā normatīvā akta projektu par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu;
- 2) līdz 2016. gada 1. aprīlim iesniegt Ministru kabinetā plāna projektu;
- 3) līdz 2016. gada 1. oktobrim iesniegt Ministru kabinetā normatīvo aktu projektus saskaņā ar plānu.

Koncepcijas sākotnējā redakcija paredzēja ar 2017. gada 1. janvāri palielināt GMI līmeni no 50 *euro* līdz 129 *euro*.⁷² Taču vairākkārt grozot šo rīkojumu, minimālo ienākumu līmeņu pārskatīšana tika atlikta gadu no gada. No uzdotā paveikts ir sekojošais:

- 1) Labklājības ministrija 2017. gada 9. martā Valsts sekretāru sanāksmē izsludināja plāna projektu “Plāns minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2018. – 2020. gadam”. Tas palika bez virzības⁷³.
- 2) Labklājības ministrija 2018. gada 10. maijā Valsts sekretāru sanāksmē izsludināja plāna projektu “Plāns minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2019. – 2020. gadam”. Tas palika bez virzības⁷⁴.
- 3) Labklājības ministrija 2019. gada 9. maijā Valsts sekretāru sanāksmē izsludināja Plāna projektu “Plāns minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.-2021. gadam”. Plāns apstiprināts ar Ministru kabineta 2019. gada 13. augusta rīkojumu.⁷⁵ Jāatzīmē, ka Plāns paredz ar 2021. gadu pārskatīt GMI līmeni to nosakot 50 % apmērā no trūcīgā personas ienākuma līmeņa (t.i., 99 *euro*) pirmajai personai mājsaimniecībā, pārējām personām mājsaimniecībā paredzot 0,7 no pirmās personas mājsaimniecībā (69 *euro*).

Tiesībsarga ieskatā GMI līmeņa paaugstināšana tikai ar 2021. gadu nav savlaicīga, turklāt minimālo ienākumu līmeņa atbalsta sistēmas pasākumi tiek plānoti, ņemot vērā 2017. gada datus⁷⁶. No Plāna neizriet valdības apņemšanās nodrošināt GMI līmeņa

⁷¹ Ministru kabineta noteikumu projekta „Grozījumi 2012. gada 18. decembra noteikumos Nr. 913 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni”” sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). Pieejama: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40441003>

⁷² Ministru kabineta 2014. gada 30. oktobra rīkojums Nr. 619 “Par koncepciju “Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu””. Latvijas Vēstnesis, 216, 31.10.2014.

⁷³ Plāna projekts “Plāns minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2018. - 2020. gadam”. Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40415197>

⁷⁴ 2018. gada 10. maija Valsts sekretāru sanāksmes protokols Nr. 18, 17.§. Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/mk/vsssanaksmes/saraksts/protokols/?protokols=2018-05-10>

⁷⁵ Ministru kabineta 2019. gada 22. augusta rīkojums Nr. 408 “Par Plānu minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.–2021. gadam”. Pieejama: <https://likumi.lv/ta/id/308914>

⁷⁶ Saskaņā ar Plānu trūcīgās personas statusam atbilstošā ienākuma līmeni ir plānots noteikt 40% apmērā no 2017. gada mājsaimniecību rīcībā esošo ienākumu mediānas vienam ekvivalentajam patērētājam, t.i.,

pārskatīšanu regulāri, ņemot vērā jaunākos datus par mājsaimniecību rīcībā esošajiem ienākumiem. Turklāt, jāņem vērā valdības 2019. gada 17. septembra sēdē nolemtais attiecībā uz valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēra palielināšanu no 2020. gada 1. janvāra, kad valdība atzina, ka ierobežotā finansējuma dēļ Plānu minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020. – 2021. gadam nevar īstenot pilnā apmērā⁷⁷. Tas liek apšaubīt arī Plānā ietvertās izmaiņas attiecībā uz GMI apmēra palielināšanu no 2021. gada 1. janvāra.

Iepriekš minētais norāda uz to, ka valsts no Satversmes 109. panta un sociāli atbildīgas valsts principa izrietošo pienākumu, periodiski sekot sniegtā sociālā nodrošinājuma apmēra pietiekamībai un pilnveidot to, nav izpildījusi tā, lai Satversmes 109. pantā nostiprinātās tiesības personām būtu īstenojamas reāli. Šajā sakarā jāņem vērā, ka, lai arī sociālo tiesību realizācijai ir cieša saistība ar katras valsts iespējām, tomēr jāatceras cilvēktiesībās nostiprināto principu – ja kādas sociālās tiesības ir iekļautas pamatlikumā, tad valsts no tām nevar atteikties. Šīm tiesībām vairs nav tikai deklaratīvs raksturs.⁷⁸ Valsts pienākums ir ne tikai deklarēt tiesības, bet arī “iedzīvināt” tās un uzraudzīt to piemērošanu⁷⁹. Pretēji tam GMI līmenis ir noteikts, pamatojoties uz subjektīviem politiskiem apsvērumiem (Labklājības ministrijas un Latvijas Pašvaldību savienības vienošanās), kas nav pamatoti ar jēlkādiem ekonomiskiem rādītājiem. Valdības rīcība liecina, ka nabadzības novēršana nekad nav bijusi valdības prioritāte. Tādējādi secināms, ka valdība GMI līmeņa paaugstināšanai ir piešķīrusi deklaratīvu raksturu.

Atbilstoši Latvijas Makroekonomiskajam apskatam⁸⁰ Latvijā turpinās stabila ekonomiskā izaugsme, kuras tempi pārsniedz ES vidējos rādītājus. No 2011. līdz 2018. gadam IKP vidēji pieauga par 3,6 % ik gadu. 2017.-2018. gadā izaugsmes temps paātrinājās. IKP palielinājās, attiecīgi, par 4,6 % un 4,8 %. Izaugsmes paātrināšanos sekmēja situācijas uzlabošanās ārējā vidē, intensīvāka ES struktūrfondu apgūšana, nodarbinātības un darba samaksas pieaugums. Nozīmīgākais ieguldījums izaugsmē 2018. gadā bija mājsaimniecību patēriņam un investīciju kāpumam. Augot nodarbinātībai un palielinoties darba samaksai, 2018. gadā privātais patēriņš pieauga par 4,5 %. Tas bija straujākais kāpums kopš 2014. gada. Pēdējos gados strauji pieauga arī valsts patēriņš – 2018. gadā par 4 %. Turpina augt arī preču un pakalpojumu eksports. Ekonomisko aktivitāšu palielināšanās pozitīvi ietekmē situāciju darba tirgū – mazinās krīzes izraisītais augstais bezdarbs un pieaug nodarbinātības līmenis. Nodarbinātības līmenis 2018. gadā palielinājās līdz 64,5 % iedzīvotājiem vecumā no 15-74 gadiem. Darba algu pieaugums pēdējo četru gadu laikā saglabājies virs 5 % gadā. Vidējā bruto alga 2018. gadā pieauga par 8,4 %, sasniedzot 1004 *euro*. Ekonomikas ministrija prognozē, ka 2019. gadā IKP pieauguma tempi varētu sasniegt 3,5 %.

198 *euro* apmērā pirmajai personai mājsaimniecībā, nākamajām personām mājsaimniecībā piemērojot koeficientu 0,7 (139 *euro*).

⁷⁷ Informatīvais ziņojums Par prioritārajiem pasākumiem valsts budžetam 2020. gadam un ietvaram 2020. – 2022. gadam”. Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40477690&mode=mk&date=2019-09-17>

⁷⁸ Satversmes tiesas 2001. gada 13. marta spriedums lietā Nr. 2000-08-0109, secinājumu daļa. Latvijas Vēstnesis, 41., 14.03.2001.

⁷⁹ Satversmes tiesas 2004. gada 14. janvāra spriedums lietā Nr. 2003-19-0103, 9.3. punkts. Latvijas Vēstnesis, 7, 15.01.2004.

⁸⁰ Latvijas Makroekonomiskais apskats. 2019. gada aprīlis. Pieejams: https://www.em.gov.lv/lv/ekonomikas_attistiba/ekonomiska_situacija/latvijas_makroekonomiskais_apskats/

Saskaņā ar statistikas datiem 2018. gadā mēneša vidējā bruto darba samaksa valstī par pilnas slodzes darbu bija 1004 *euro*, bet pēc nodokļu nomaksas – 742 *euro*⁸¹. 2019. gada 2. ceturksnī vidējā darba samaksa bija 1083 *euro*, bet pēc nodokļu nomaksas – 799 *euro*.⁸² Minimālā mēneša darba alga kopš 2013. gada ir paaugstinājusies no 284 *euro* (200 *lati*) līdz 430 *euro*. Tas nozīmē, ka GMI līmenis ir 8 reizes mazāks nekā minimālā darba alga un 14 reizes mazāks par vidējo darba algu pēc nodokļu nomaksas (2018. gadā).

Turklāt Labklājības ministrijas dati liecina, ka laika periodā no 2014. - 2018. gadam izdevumi pašvaldību sociālās palīdzības pabalstu izdevumiem ir samazinājušies par 14 milj. *euro*. Arī GMI pabalsta saņēmēju skaits gadu no gada samazinās.⁸³ Finanšu ministrijas dati liecina, ka pašvaldību budžets katru gadu aug⁸⁴, palielinās arī pašvaldības izdevumi. Sociālai aizsardzībai pašvaldības tērē apmēram 10 % no pašvaldību budžeta līdzekļiem.⁸⁵

Statistikas dati liecina, ka 2019. gada augustā, salīdzinot ar 2018. gada augustu, vidējais patēriņa cenu līmenis palielinājās par 3,2 %. Salīdzinot ar 2015. gadu, patēriņa cenas 2019. gada augustā bija par 8,9 % augstākas. Lielākā ietekme vidējā patēriņa cenu izmaiņām 2019. gada augustā, salīdzinot ar 2018. gada augustu, bija cenu kāpumam pārtikai un bezalkoholiskajiem dzērieniem, ar mājokli saistītām precēm un pakalpojumiem. Būtiskākā ietekme uz vidējā cenu līmeņa pieaugumu grupā bija dārzeņiem (+28,9 %). Gada laikā cenas pieauga maizei (+9,9 %), konditorejas izstrādājumiem (+7,4 %), miltiem un citiem graudaugiem (+17,3 %). Dārgāka bija cūkgaļa (+12,1 %), žāvēta, sālīta vai kūpināta gaļa (+3,5 %), gaļas izstrādājumi (+9,9 %). Cenu līmenis pieauga arī šokolādei (+5,6 %), svaigām vai atdzesētām zivīm (+10,6 %) un saldējumam (+5,5 %). Savukārt lētāki bija svaigi augļi (-7,8 %) un kafija (-7,2 %). Gada laikā ar mājokli saistītās preces un pakalpojumi sadārdzinājās par 3,9 %. Dārgāka kļuva elektroenerģija, siltumenerģija, atkritumu savākšana, cietais kurināmais, mājokļa īres maksa, materiāli mājokļa uzturēšanai un remontam. Savukārt lētāka bija dabasgāze.⁸⁶

Savukārt GMI līmenis salīdzinājumā ar 2013. gadu (kopš GMI līmenis bija noteikts 49,80 *euro* apmērā) ir palielinājies vien par 6,4 %, bet absolūtos skaitļos – par 3,2 *euro*. Salīdzinot 2018. gadu un 2019. gadu, tas ir palicis nemainīgs – 53 *euro* līmenī.

Minētais liecina, ka Latvijas ekonomika attīstās. Ir palielinājies pašvaldību budžets, augusi minimālā alga un vidējā alga, samazinājies bezdarba līmenis. Tai pašā laikā ir samazinājies trūcīgo personu un GMI pabalsta saņēmēju skaits, ir samazinājušies izdevumi pašvaldību sociālās palīdzības pabalstiem. Turpretim GMI līmenis kopš 2013. gada ir palielinājies tikai par 3,20 *euro*. Pieaugot iedzīvotāju kopējiem ienākumiem, cilvēki ar

⁸¹ Vidējā alga pirms nodokļu nomaksas 2018. gadā bija 1004 eiro. Pieejams: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/socialie-procesi/darba-samaksa/meklet-tema/2608-darba-samaksa-2018-gada>

⁸² DS020c. Strādājošo mēneša vidējā darba samaksa pa ceturkšņiem. Pieejams: https://data1.csb.gov.lv/pxweb/lv/sociala/sociala_dsamaksa_isterm/?tablelist=true

⁸³ Plāna projekts “Plāns minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.-2021.gadam”. Izziņa. Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40472799>

⁸⁴ Pašvaldību finanšu izlīdzināšana. Pieejams: https://www.fm.gov.lv/lv/sadalas/pasvaldibu_finansu_uzraudziba/pasvaldibu_finansu_izlidzinasana/2019_gadam/

⁸⁵ Diskusiju materiāls: Kas nosaka Latvijas pašvaldību budžeta izdevumu atšķirības? K.Vilerts, K.Zutis, K.Beņkovskis. 1/2019. Pieejams: <https://www.makroekonomika.lv/diskusiju-materials-kas-nosaka-latvijas-pasvaldibu-budzeta-izdevumu-atskiribas>

⁸⁶ Vidējais patēriņa cenu līmenis gada laikā palielinājās par 3,2 %. Pieejams: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/ekonomika/pci/meklet-tema/2526-paterina-cenu-parmainas-2019-gada-augusta>

zemākajiem ienākumiem situācijas uzlabošanas neizjūt, jo tiesību aktos noteiktie ienākumu apmēri, kas tiem dod iespējas pretendēt uz noteiktu atbalstu, paliek nemainīgi zemi.⁸⁷

Nemot vērā iepriekš minēto, tiesībsarga ieskatā, pasākumi sociālo tiesību īstenošanai nav veikti pienācīgi.

[5.3] Satversmes tiesa ir atzinusi, ka likumdevējam sociālo tiesību īstenošanā ir jāievēro vispārējie tiesību principi, kas veido personas un valsts tiesisko attiecību pamatu⁸⁸. Valsts sniegtajam atbalstam nav jābūt tik lielam, kā varbūt vēlētos ieinteresētās personas, taču likumdevējs, nosakot šā atbalsta apmēru, nebūt nav atbrīvots no minēto tiesību principu ievērošanas.⁸⁹

[5.3.1] Kā jau iepriekš norādīts, nabadzība ir cieši saistīta ar sliktu izglītību, veselību, neaizsargātību, sociālo atstumtību un diskrimināciju. Sociāli atstumts cilvēks nespēj piekļūt pakalpojumiem un precēm, nespēj īstenot savas tiesības un izmantot iespējas, jo pastāv šķēršļi, kas to liedz. Tiesībsarga ieskatā, tieši GMI apmēra nepietiekamība ir iemesls GMI pabalsta saņēmēju diskriminācijai.

Iespēju vienlīdzība ir cieši saistīta ar Satversmes 91. pantā nostiprināto vienlīdzības principu. Satversmes 91. pants noteic, ka visi cilvēki Latvijā ir vienlīdzīgi likuma un tiesas priekšā. Cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas. No šā panta pirmā teikuma izriet vienlīdzības princips, kas citastarp liedz valsts institūcijām izdot tādas normas, kas bez saprātīga pamata pieļauj atšķirīgu attieksmi pret personām, kuras atrodas vienādos apstākļos. Satversmes 91. panta otrais teikums, kas noteic, ka “cilvēka tiesības tiek īstenotas bez jebkādas diskriminācijas” nevis ierobežo, bet papildina pirmo teikumu.⁹⁰

Satversmes 91. panta otrajā teikumā nostiprinātā diskriminācijas aizlieguma principa būtība ir novērst iespēju, ka demokrātiskā un tiesiskā valstī, pamatojoties uz kādu nepieļaujamu kritēriju, tiktu ierobežotas personas pamattiesības.⁹¹ Eiropas Cilvēktiesību tiesas interpretācijā diskriminācija nozīmē vispārējus gadījumus, kuros persona vai personu grupa bez pietiekama pamatojuma tiek nostādīta mazāk labvēlīgā stāvoklī nekā cita persona vai personu grupa, pat ja Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencija nepieprasa labvēlīgāku apiešanos.⁹²

Diskriminācijas aizliegums klasiskā izpratnē aizliedz atšķirīgu attieksmi stingri definētos gadījumos, kad atšķirīgas attieksme pamatojas uz noteiktiem – aizliegtiem – kritērijiem. Tā kā aizliegtie kritēriji Satversmes 91. pantā nav *expressis verbis* uzskaitīti, tad tie tur “jāielasa”.⁹³

Aizliegto kritēriju katalogs atspoguļo sabiedrības izšķiršanos par to, kādas atšķirības starp tās locekļiem nav pieļaujamas kā atšķirīgas attieksmes pamats. Ja atšķirīgā attieksme

⁸⁷ SSE Rīga pētījums par sociālo nevienlīdzību Latvijā. # Nevienlīdzības Seja. Pieejams: <https://www.sseriga.edu/results-task-force-reducing-income-and-social-inequality-coordinated-sse-riga>

⁸⁸ Satversmes tiesas 2006. gada 11. decembra spriedums lietā Nr. 2006-10-03, 16.1. punkts. Latvijas Vēstnesis, 201 (3569), 19.12.2006.

⁸⁹ Satversmes tiesas 2006. gada 8. novembra spriedums lietā Nr. 2006-04-01, 16. punkts. Latvijas Vēstnesis, 183, 15.11.2006.

⁹⁰ Satversmes tiesas 2001. gada 3. aprīļa spriedums lietā Nr. 2000-07-0409, secinājumu daļas 1.punkts. Latvijas Vēstnesis, 54, 04.04.2001.

⁹¹ Satversmes tiesas 2005. gada 14. septembra spriedums lietā Nr. 2005-02-0106, 9.3. punkts. Latvijas Vēstnesis, 148, 16.09.2005.

⁹² Abdulaziz, Cabales and Balkandali v. the United Kingdom judgment of 28 May 1985, Series A no. 94, p. 39, para. 82. Citēts Satversmes tiesas 2005. gada 14. septembra spriedumā lietā Nr. 2005-02-0106, 9.3. punkts. Latvijas Vēstnesis, 148, 16.09.2005.

⁹³ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011. 99.lpp.

balstīta uz kādu no kritērijiem, kas ietverti aizliegto kritēriju katalogā, tās attaisnojums vai nu vispār nav iespējams, vai arī ir iespējams tikai izņēmuma gadījumā⁹⁴.

Minēto kritēriju izmantošanas attaisnojāmība var atšķirties, ņemot vērā gan katra kritērija specifiku, gan arī konkrētās lietas faktiskos apstākļus. Pastāv arī tādi kritēriji, uz kuru pamata atšķirīga attieksme nevar tikt pieļauta. Tādējādi arī to izmantošana nav attaisnojama. Pie šādiem kritērijiem var pieskaitīt, piemēram, sociālo izcelsmi, piederību pie noteiktas rases vai pasaules uzskatu.⁹⁵

Aizliegto kritēriju katalogā ir iekļauts arī diskriminācijas aizliegums sociālā stāvokļa un sociālās izcelsmes dēļ.⁹⁶

Sociālais stāvoklis ir cilvēka pozīcija sabiedrības sociālajā hierarhijā, kas pamatojas uz piederību zināmām sabiedrības institūcijām, ienākumu un īpašumu, profesiju, izglītību un līdzīgām kategorijām, kā arī piederību noteiktam sociālam slānim, šķirai vai kārtai. Sociālais stāvoklis ir sabiedrības labumu sadales sistēmas rezultāts. Savukārt sociālā izcelsme ir sociālais stāvoklis, kas iegūta ar ģimenes saišu piederību.⁹⁷

Diskriminācijas aizliegums sociālā stāvokļa dēļ ir cieši saistīts ar Satversmes 1.pantā ietverto sociāli atbildīgas valsts virsprincipu. Tas uzliek valstij pienākumu savu politiku vērst uz sociālā un mantiskā stāvokļa izlīdzinājumu, nevis uz sociālo un mantisko atšķirību nostiprināšanu un izvēršanu.⁹⁸

Uz diskrimināciju sociālā stāvokļa dēļ norāda vairāki faktori.

Viena no sociāli mazaizsargāto GMI pabalsta saņēmēju grupām ir bērni. Bērnu tiesību prioritāte izriet gan no Satversmes 110. panta, gan ANO Bērnu tiesību konvencijas. Bērna tiesību prioritāte nozīmē to, ka tiesai un citām institūcijām savi lēmumi jāpieņem, kā arī likumdevējam normatīvie akti jāpieņem un jāgroza, ievērojot bērna tiesības un intereses iespējami labākajā veidā.⁹⁹

Bērni, kas dzīvo nabadzībā, bieži saskaras ar stresu, dusmām, neapmierinātību, skumjām un bezcerību, ko rada viņu atkārtotie diskriminācijas un sociālās atstumtības gadījumi. Tas var novest viņus pie tā, ka viņi pamet skolu, zaudē draugus un ir pakļauti riskam, ar kuru lielākā labklājībā dzīvojošiem bērniem un pieaugušajiem nav jāsaskaras. Nabadzība liedz bērniem iegūt labu sākumu dzīvei. Sekas, ko rada nepietiekams uzturs, nepilnīga agrīnā stimulācija, pakļaušana stresam un kaunam, paliek uz mūžu. Tas noved pie aizkavētas attīstības, zemām darbam nepieciešamajām prasmēm, ierobežo nākotnes produktivitāti, kā arī ietekmē nākamās paaudzes.¹⁰⁰

2018. gadā GMI pabalsta saņēmēju vidū bija 4316 bērni (21 % no GMI pabalsta saņēmējiem). Tas nozīmē, ka 1,2 % no visiem Latvijas bērniem¹⁰¹ var būt pakļauti sociālajai atstumtībai un diskriminācijai. Var būt apdraudēta visa viņu turpmākā dzīve.

⁹⁴ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011. 104.-105.lpp.

⁹⁵ Satversmes tiesas 2005. gada 14. septembra spriedums lietā Nr. 2005-02-0106, 9.3. punkts. Latvijas Vēstnesis, 148, 16.09.2005.

⁹⁶ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011. 104.lpp.

⁹⁷ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011. 115. – 116.lpp.

⁹⁸ Latvijas Republikas Satversmes komentāri. VIII nodaļa. Cilvēka pamattiesības. Autoru kolektīvs prof. R. Baloža zinātniskā vadībā. – Rīga: Latvijas Vēstnesis, 2011. 115. – 116.lpp.

⁹⁹ Satversmes tiesas 2011. gada 10. janvāra spriedums lietā Nr. 2010-18-01, 18. punkts. Latvijas Vēstnesis, 7, 13.01.2011.

¹⁰⁰ Poverty and Shared Prosperity 2018. Piecing Together the Poverty Puzzle. Pieejams: <https://www.worldbank.org/en/publication/poverty-and-shared-prosperity>

¹⁰¹ Saskaņā ar Centrālās statistikas pārvaldes datiem 2018. gadā Latvijā bija 358 762 personas vecumā līdz 17 gadiem. Bērni Latvijā, 2019. Pieejams: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/iedzivotaji/iedzivotaju-raditaji/meklet-tema/382-berni-latvija-2019>

Statistikas dati liecina, ka tieši cilvēki ar zemu izglītības līmeni ir vairāk pakļauti nabadzības riskam. Nabadzības riskam visvairāk ir pakļauti iedzīvotāji ar pamatskolas izglītību vai zemāk (vecumā no 18 līdz 64 gadiem – 28,8 %, vecumā 65+ 52 %), turpretim iedzīvotāji ar augstāko izglītību darbspējīgā vecumā nabadzības riskam ir pakļauti krietni mazāk (vecumā no 18 līdz 64 gadiem – 5,2 %, vecumā 65+ jau 22,7 %).¹⁰² Minētais norāda uz ciešo saikni starp izglītības trūkumu un nabadzību.

Jāatzīmē, ka salīdzinoši liela daļa (7927 personas jeb 38 % no GMI pabalsta saņēmējiem) GMI pabalsta saņēmēju ir neestrādājošas personas darbspējīgā vecumā (izņemot personas ar invaliditāti). Saskaņā ar OECD pētījumā norādīto laikposmā no 2012. gada līdz 2017. gadam GMI pabalsta saņēmēji veidoja vienu piektdaļu no visiem reģistrētajiem ilgstošajiem bezdarbniekiem.¹⁰³ Vienlaikus jānorāda, ka daļa no tiem ir ilgstoši bezdarbnieki pirmspensijas vecumā, kuriem ir objektīvas grūtības iesaistīties darba tirgū.¹⁰⁴ Cilvēkam ilgstoši atrodoties bez darba, samazinās viņa prasmes, zūd konkurētspēja darba tirgū. Resursu trūkums bezdarbniekam liedz iespēju atgriezties darba tirgū – nav iespēju apgūt citu profesiju, meklēt darbu tālāk no dzīvesvietas. Viens no galvenajiem neestrādāšanas iemesliem sociālās palīdzības saņēmēju vidū ir saistīts tieši ar personas veselības problēmām.¹⁰⁵

Tāpat jānorāda uz nabadzības ciešo saikni ar veselības aprūpes pieejamību. Veselības aprūpes nepieejamība ir īpaši neapmierinoša tendence, jo tas nozīmē apgrūtinājumu pilnvērtīgi sakārtot veselību ar tai sekojošu apgrūtinājumu no jauna integrēties darba tirgū, jo cilvēkam ar veselības problēmām ir grūtāk konkurēt darba tirgū.¹⁰⁶ 2015. gadā 8,4 % Latvijas iedzīvotāju ziņoja par neapmierinātām veselības aprūpes vajadzībām, un tas bija ceturtais augstākais rādītājs starp visām Eiropas Savienības valstīm. Par neapmierinātām medicīniskās aprūpes vajadzībām galvenokārt ziņo personas ar zemiem ienākumiem: katrs sestais mājsaimniecībā ar zemiem ienākumiem dzīvojošais Latvijas iedzīvotājs (17,1 %) ziņoja, ka finansiālu vai citu iemeslu dēļ ir atteicies no vizītes pie ārsta vai ārstēšanas, un šis īpatsvars ir trīs reizes lielāks nekā vidēji Eiropas Savienībā (5,5 %).¹⁰⁷

Ne mazāk svarīga ir iesaiste kultūras pasākumos. Statistikas dati liecina, ka atpūtai un kultūrai kopā iedzīvotāji tērē aptuveni 8% no sava ģimenes budžeta¹⁰⁸. 2016. gadā atpūtai un kultūrai vidēji viens mājsaimniecības pārstāvis tērējis 303,18 *euro*. Izdalot tikai tās tēriņu kategorijas, kuras varētu attiecināt kā tiešā veidā kultūrai veltītas (televīzijas un radio abonēšana, laikraksti un periodiskajiem izdevumi, kinoteātris, teātris, koncerti,

¹⁰² Centrālā statistikas pārvalde. Nabadzības risks un sociālā atstumtība Latvijā. 2018.gada EU-SILC apsekojuma rezultāti. 2019., 19-008/2-000. Pieejams: <https://www.csb.gov.lv/lv/statistika/statistikas-temas/socialie-procesi/nabadziba>

¹⁰³ Cilvēku sasaiste ar darba vietām. Latvijas aktīvās darba tirgus politikas izvērtējums. OECD. Pieejams: https://www.oecd-ilibrary.org/employment/cilveku-sasaiste-ar-darbavietam_ce74856f-lv

¹⁰⁴ Plāna projekts “Plāns minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.-2021.gadam”. Izziņa. Pieejams: <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40472799>

¹⁰⁵ Pētījums „Sākotnējās ietekmes (*Ex-ante*) novērtējums par iecerētajām strukturālajām reformām sociālās palīdzības politikas jomā”. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/lv/index.php?option=com_content&view=article&id=81487

¹⁰⁶ Pētījums „Sākotnējās ietekmes (*Ex-ante*) novērtējums par iecerētajām strukturālajām reformām sociālās palīdzības politikas jomā”. Pieejams: http://www.lm.gov.lv/lv/index.php?option=com_content&view=article&id=81487

¹⁰⁷ SSE Rīga pētījums par sociālo nevienlīdzību Latvijā. #Nevienlīdzības Seja. Pieejams: <https://www.sseriga.edu/results-task-force-reducing-income-and-social-inequality-coordinated-sse-riga>

¹⁰⁸ Atpūtas un kultūras izdevumos tiek ieskaitītas visas brīvā laika aktivitātes, tai skaitā arī ar mājdzīvniekiem saistītās izmaksas, iegādātās elektropreces, rotaļlietas, vaļasprieku izmaksas u.tml. Kultūras patēriņa un līdzdalības ietekmes pētījums. Pretendentu apvienība: Latvijas Kultūras akadēmija, Pētījumu centrs SKDS, Biedrība Culturelab. 2018. Pieejams: <https://www.km.gov.lv/lv/kultura/kultura-timekli/informativi-materiali/petijumi>

grāmatas, muzeji, bibliotēkas), gadā tērētā summa ir 74,98 *euro* uz vienu mājsaimniecības locekli. Brīvā laika un finanšu līdzekļu nepietiekamība ir būtiskākie kultūras patēriņa ierobežotāji. Retāki kultūras patērētāji ir 65-74 gadīgie, vidējo izglītību ieguvušie, ar zemiem ienākumiem (līdz 199 *euro* uz vienu ģimenes locekli mēnesī), tie, kuri dzīvo vieni.¹⁰⁹ Jāatzīmē, ka daļa sociālā dienesta klientu (12,7 %) ir norādījuši, ka viņi nevar atļauties apmeklēt kultūras un izglītojošus pasākumus.¹¹⁰

Minētais liecina, ka resursu trūkums var liegt personām pilnvērtīgi iesaistīties kultūras dzīvē.

Apkopojot iepriekš minēto, ir secināms, ka apstrīdētā norma ir pretrunā Satversmes 91. panta otrajā teikumā iekļautajam diskriminācijas aizlieguma principam. Noteiktais GMI līmenis liedz personām vienlīdzīgas iespējas iegūt izglītību (ne tikai obligāto izglītību, bet arī interešu izglītību un neformālo izglītību), liedz pilnvērtīgu piekļuvi veselības pakalpojumiem, kultūras pakalpojumiem.

[5.3.2] Ir atzīts, ka, pat ja tiek izpildītas minimālās fiziskās vajadzības, nevar apgalvot, ka cilvēki dzīvo plaukstošu dzīvi, ja viņi nespēj sevi realizēt ar cieņu sabiedrībā, kurā viņi dzīvo.¹¹¹

Tiesiskas valsts principa materiālā izpratne paredz pamattiesību vispārīstošā rakstura atzīšanu un to aizsardzību. Satversmes ievada ceturrtā rindkopa noteic, ka Latvija kā demokrātiska, tiesiska [...] valsts balstās uz cilvēka cieņu. Cilvēka cieņa un katra indivīda vērtība ir pamattiesību būtība. Tāpēc demokrātiskā tiesiskā valstī gan likumdevējam, pieņemot tiesību normas, gan tiesību normu piemērotājam, tās piemērojot, ir jārespektē cilvēka cieņa.¹¹² Sociālo tiesību mērķis ir, cik vien tas iespējams, kalpot cilvēka cienīgas eksistences nodrošināšanai.¹¹³

ANO Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komiteja ir atzinusi, ka tiesību uz sociālo drošību īstenošana rada dalībvalstīm nozīmīgas finansiālas izmaksas, bet norāda, ka, tā kā sociālā drošība būtiski ietekmē cilvēka cieņu un dalībvalstis juridiski atzīst šīs tiesības, tad dalībvalsts vispārējs juridisks pienākums ir šīs tiesības tiesību aktos un politikā noteikt kā prioritāti.¹¹⁴ Tāpat no starptautiskiem dokumentiem izriet valsts pienākums visupirms parūpēties par to iedzīvotāju vajadzībām, kuri paši par sevi parūpēties nevar, proti, bērniem, cilvēkiem ar invaliditāti un gados vecākiem cilvēkiem.¹¹⁵

Ņemot vērā iepriekš pieteikumā veikto analīzi, tiesībsargs uzskata, ka valdības noteiktais GMI līmenis, kas nenodrošina pat personas pamatvajadzības, nevar nodrošināt cilvēka cienīgu dzīves līmeni. Tāpat tiesībsarga ieskatā nav pieļaujama ilgstoša vistrūcīgāko iedzīvotāju daļas tiesību ignorēšana, kas norāda uz cieņas trūkumu attiecībā pret šiem cilvēkiem.

¹⁰⁹ Kultūras patēriņa un līdzdalības ietekmes pētījums. Pretendentu apvienība: Latvijas Kultūras akadēmija, Pētījumu centrs SKDS, Biedrība Culturelab. 2018. Pieejams: <https://www.km.gov.lv/lv/kultura/kultura-timekli/informativi-materiali/petijumi>

¹¹⁰ Pētījums „Sākotnējās ietekmes (*Ex-ante*) novērtējums par iecerētajām strukturālajām reformām sociālās palīdzības politikas jomā”. Pieejams: <https://www.km.gov.lv/lv/kultura/kultura-timekli/informativi-materiali/petijumi>http://www.lm.gov.lv/lv/index.php?option=com_content&view=article&id=81487

¹¹¹ Poverty and Shared Prosperity 2018. Piecing Together the Poverty Puzzle. Pieejams: <https://www.worldbank.org/en/publication/poverty-and-shared-prosperity>

¹¹² Satversmes tiesas 2019. gada 5. marta spriedums lietā Nr. 2018-08-03, 11. punkts. Latvijas Vēstnesis, 46 (6385), 06.03.2019.

¹¹³ Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2009-43-01, 31.2. punkts. Latvijas Vēstnesis, 201 (4187), 22.12.2009.

¹¹⁴ Economic, Social and Cultural Rights. Handbook for National Human Rights Institutions. (2005) New York and Geneva: United Nations. 41.p.

¹¹⁵ Ekonomisko, sociālo un kultūras tiesību komitejas vispārējais komentārs Nr. 19. Tiesības uz sociālo drošību (9.pants). 59.pagrāfs.

Līdz ar to apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 1. pantā iekļautajam tiesiskas valsts principam.

Apkopojot iepriekš norādīto, tiesībsarga ieskatā, MK noteikumu Nr. 913 2. punkts, kas noteic, ka garantētais minimālais ienākumu līmenis personai ir 53 *euro* mēnesī, neatbilst Satversmes 1. un 109. pantam.

Prasījums Satversmes tiesai

Ņemot vērā visu iepriekš minēto un pamatojoties uz Tiesībsarga likuma 13. panta 8. punktu, Satversmes tiesas likuma 17. panta pirmās daļas 8. punktu, 18. panta pirmo, trešo un ceturto daļu,

lūdzu:

atzīt Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumu Nr. 913 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni” 2. punktu par neatbilstošu Satversmes 1. un 109. pantam.

Pielikumā:

- 1) Latvijas Republikas tiesībsarga 2019. gada 12. aprīļa vēstule Nr. 1-8/5 “Par Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumu Nr. 913 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni” 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam”;
- 2) Ministru kabineta 2019. gada 10. jūnija vēstule Nr. 18/TA-715/2529 “Par garantētā minimālā ienākuma līmeņa un trūcīgas personas ienākumu līmeņa apmēru”;
- 3) Latvijas Republikas tiesībsarga 2017. gada 13. oktobra vēstule Nr. 1-5/132 “Par GMI līmeņa pārskatīšanu”.

Ar cieņu

Latvijas Republikas
tiesībsargs

J.Jansons

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu